

ДОІСТОРИЧНА ДОБА НА ЖИТОМИРЩИНІ

На думку багатьох учених, людина зародилася саме в Африці, ближче до екватору. Це пояснюється тим, що в інших частинах планети був несприятливий клімат для життя – льодовиковий період. Ми проаналізуємо сторінки історії людства після цього періоду, а саме зародження життя на Житомирщині.

Житомирщина є унікальним регіоном України, який впродовж багатьох віків активно впливав на історичні події як в Україні, так і за її межами. Охарактеризуємо пам'ятки всіх періодів віку: кам'яного, мідного, бронзового та раннього залізного. З'ясуємо чи залишились пам'ятки цих періодів на території Житомирщини.

У першу чергу, дослідимо найдавнішу епоху в історії людського суспільства, яка тривала впродовж сотень тисячоліть – *кам'яний вік*. Він характеризується примітивними кам'яними знаряддями праці і опануванням форм господарської діяльності. Епоха має декілька періодів, розглянемо кожен з них. Перший, має назву «*Палеоліт*» – давній кам'яний вік, який ділиться на три епохи: *ранній (ашельська епоха)* тривав 1 млн. – 150/110 тисяч років тому. Територія, яку займає сучасна Житомирщина, почала заселятися наприкінці цієї епохи, в часи дніпровського зледеніння. З центральноєвропейського регіону проникли групи найдавніших людей-архантропів, які становили проміжну ланку між людиноподібними мавпами та родом людей: *homo sapiens*. Нові природні умови змусили людей активно боротися за своє існування. Вони навчилися використовувати вогонь, почали виготовляти одяг зі шкіри тварин та будувати примітивні житла. На теренах Житомирщини відома єдина пам'ятка ашельської епохи. Вона займала високий горбоподібний останець лівого берега р. Свинолужки в урочищі Лиса гора поблизу південно-східної околиці с. Городище Черняхівського району. *Середній (мустьєрська епоха)* тривав 150/110 – 40/35 тисяч років тому. Мустьєрська епоха відзначилася появою неандертальців, засвідчивши про новий ступінь фізичного та розумового розвитку. Найбільш типовою пам'яткою цього часу є стоянка в урочищі Костюки поблизу с. Сичівка Малинського району. Тогочасні жителі селилися довкола водоймищ. Матеріалом для жител слугували стовбури й гілки дерев, каміння, великі кістки та шкіри тварин. Є відомості, що вже в цю епоху зароджується мистецтво і з'являються перші поховання. До основних пам'яток належать села: Городище, Сичівка, Ємилівка, Ушиця, Степанівка. *Пізній* тривав 40/35 – 10 тисяч років тому. За цієї доби остаточно сформувався сучасний антропологічний тип людини – «людина розумна», склався родовий лад і почала формуватися племінна організація суспільства, виникли давні форми релігійних вірувань. Більшість дослідників вважає, що в пізньому палеоліті з'являється кроманйонець – людина нового типу. Про це свідчать пам'ятки різної господарської спеціалізації, зокрема майстерні з первинної обробки кременю, місця забою здобичі, мисливські сезонні базові табори. Найдавнішою і ґрунтовно дослідженою пам'яткою є Радомишльське поселення, розташоване в північно-західній околиці м. Радомишля. Поселення складалося із шести невеличких за розмірами наземних жител, збудованих з великих кісток мамонта, які мали овальну або напівовальну форму. Житла розташовувалися півколом, недалеко одне від одного з незабудованим внутрішнім простором, утворюючи невелике подвір'я.

Другий період «*Мезоліт*» - середній кам'яний вік включає два етапи: *ранній*, 10 - 9 тисяч років тому (території Народич, Мотійок, Ялцівки); *пізній*, 9 - 8 тисяч років тому (території Ягодина-Друга, Кропивенка).

Третій, має назву «*Неоліт*» 8 - 5 тисяч років тому. Основними пам'ятками Житомирщини є Тетерівка, Уроч. Мостна, Гирло Злобича.

Мідний вік представлений всесвітньовідомою трипільською культурою, яка існувала впродовж двох тисяч років. Найбільш типовими є поселення в селах: Троянів, Райки, Стрижівка, Паволочі, Вигнанка, Громада, Колодажне, Городське. Слід зазначити, що ці пам'ятки мають різний вік. До найдавніших належать поселення у Вигнанці, Громаді і Стрижівці (понад 5,1 – 5 тисяч років тому). До наймолодших – у Городську, Новій Чорторії (4,6 – 4,4 тисяч років тому).

4,5 тисяч років тому з Центральної Європи на територію краю прийшли племена *культури кулястих амфор*, які поступово потіснили трипільців і повністю зайняли їх територію. На Житомирщині поширені пам'ятки волинського варіанту культури кулястих амфор. Вони переважно представлені похованнями в кам'яних гробницях і недовготривалими поселеннями, а також майстернями, де здійснювалася обробка та виготовлення кам'яних знарядь праці. Поселення цієї культури виявлені поблизу сіл Дворище, Хичева, Неверівка Володарсько-Волинського району та с. Горбулів Черняхівського району. Поселенці переважно займалися скотарством та мисливством. Велику перевагу надавали розведенню свиней, полювали на дикого кабана, ведмедя, благородного оленя.

На початку II тис. до н.е. на теренах України розпочався *бронзовий вік*, який умовно можна поділити на три періоди: ранній, середній та пізній. *На ранньому етапі* мешкали племена середньодніпровської культури. Пам'ятки цієї культури представлені поселеннями на території Володарсько-Волинського, Ємільчинського, Малинського і Радомишльського районів. *У середній період* доби бронзи, який датується в межах кінця XVI – початку XI ст. до н. е., жили племена східнотшинецької культури. Носії цієї культури заселяли долини річок Уж, Тетерів Случ. Залишки їхніх поселень виявлені в Баранівському, Володарсько-Волинському, Ємільчинському, Коростенському, Любарському, Малинському, Народицькому, Олевському та Овруцькому районах. *Пізній період* знаменувався *білогрудівською культурою*, датований XII – IX ст. до н. е. Поселення та окремі знахідки цієї культури широко представлені на півдні області. Зокрема, відомі поселення поблизу сіл Райки, Слободище, біля Андрушівки, район Житомира та інші.

Наприкінці II – початку I тисячоліття до н. е. наші предки почали використовувати залізо. Це призвело до започаткування нової епохи в історії людства – *залізний вік*. На ранньому етапі цієї епохи (IX ст. до н. е. – IV ст. н. е.) з'являються нові, досі невідомі племена: киммерійці, скіфи та сармати. Розглянемо періодизацію раннього залізного віку. *Кіммерійський період* (IX – середина VII ст. до н. е.) має два етапи. Перший – Чорноліська культура II ступінь (X – середина VIII ст. до н. е.). До основних пам'яток відносяться села Андрушівка та Колодяжне. Другий етап – Жаботинський етап (середина VIII – середина VII ст. до н. е.), це територія сучасного села Троянова.

Скіфський період (середина VII ст. – початок III ст. до н. е.) має три етапи формування. *Ранньоскіфський етап* почався в середині VII ст. та закінчився в першій половині VI ст. до н. е. До основних пам'яток належать села Стара Котельня, Єрчики та Іванків. *Середньоскіфський* (середина VII – перша половина VI ст. до н.е.). На території Житомирщини про цей період мало що відомо. Останній період – *пізньоскіфський*, почався наприкінці V ст. і завершився в III ст. до н. е. Основними пам'ятками є села Ходорків, Грубське та Щиглівка.

Найширше пам'ятки скіфських часів представлено переважно в Андрушівському, Бердичівському, Житомирському та Любарському районах. Тут виявлено значну кількість городищ, поселень і курганних могильників. Пам'ятки скіфського часу відомі також на території Житомира, зокрема, в районі Смолянки, Бердичівського мосту, Корбутівки, Старої Рудні, Мальованки, Соколової гори та Крошні.

Отже, ми проаналізували як виникало та розвивалося суспільне життя в нашому краї, побут перших поселенців та хронологія освоєння земель. Підсумовуючи вищезазначене, можна відзначити, що на теренах сучасної Житомирщини представлені всі основні епохи та періоди первісної історії людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белановская Т. Д. Позднетрипольское поселение у с. Троянова Житомирской области / Т. Д. Белановская, Н. М. Шмаглий. - КСИА АН УССР. – К., 1959. – Вып. 8. – С. 125-128.
2. Костриця М. Ю. Первіснообщинний лад на Житомирщині: [підручна книга для учнів, студентів, вчителів] / М. Ю. Костриця, О. О. Тарабукін. – Житомир: Косенко, 2004. – 84 с.
3. Тарабукін О. О. Про дві групи населення на Житомирщині в ранньоскіфський час / О. О. Тарабукін, М. В. Хададова // Велика Волинь: минуле і сучасне: Тези міжнар. конф. – Житомир, 1993. – С. 29-30.